

I KARJALAN KIELI KIELIOPPILOIS

ALGUSANAT

Karjalan kieli kuuluu uralilazen kielikunnan suomelas-ugrilazien kielten baltiekkumeren-suomelazen šاران pohjazeh gruuppah. Karjalan lähimäzii sugukielii ollah ižoru, suomi da vepsy.

Karjalakse pagizijua Ven'an federacies vuvven 2010 yleisven'alazen rahvahanluvun mugah oli 25 600. Vuvven 2002 rahvahanluguh verraten miäry on pienennyh puoleh. Karjalakse pagizijat enimyölleh eletäh Karjalan tazavallas (19 100), Tverin (2 455), Leningruadan (573), Murmankan (397) da Moskovon (116) alovehil da Piiterin (511) da Moskovon (166) linnois. Muamankielenny karjalan kiely pietäh nenga 17 000 hengie (Итори)¹. Suomes karjalazien lugumiäräks lugietah 30 000. Heis 11 000 lugietah karjalua hyvin libo ylen hyvin maltajikse. (Sarhimaa 2017: 111–115.)

Tavallizesti karjalan kielles eroitetah kolme piämurrehtu: varzinkarjal, livvinkarjal da lyydi, kudamat jagavutah murdehiih da ielleh alamurdehiih². Karjalan murrehpaginua ollah tutkittu jo 150 vuotta suomelazet, ven'alazet (nevvostoliittolazet) da virolazet kielentutkijat.

Enzimäzen kerran opittih luadie karjalan kirjukiely 1930-luvul. Nygöi kehitetäh uuzii kirjukielen variantoi, kudamil jullatah opastundumaterjualoi da kaunehliteratuuraa. Karjalan kiely opastetah erähis opastandulaitoksis da kursoil. Niilöi käytetäh i lehtistös, radivos, televidenies da elektronnolois massumeedielöis.

Täs ruavos ozutetah tulokset kielio pillizien rakendehien verdailus sen mugah kui niilöi on kuvattu kirjalližuos. Kielio pillikuvavuksii verdailtih vuozinnu 2015-2018 suomelas-karjalazes tutkimusprojektas ”Verdailii karjalan kielio pilli”, kudaman johtajannu toimi professoru Lea Siilin. Projektua rahoitti suomelaine Kone-fondu. Tämä julgavo on tarkoitettu kielentutkijoile, karjalan kielen foneetiekas, morfologies da murdehis kiinnostunnuzile, da kaikile karjalan kielen maltajile. Projektan tavoittehennu da piäruavonnu oli

1) dokumentiiruija, verdaila da analiziiruija karjalan kielimuodoloin, murdehien da murrehgruoppien deskriptiivizii da normatiivizii kuvavuksii da ozuttua karjalan kielen murdehii yhtistäjät da eroittajat foneettiset, fonologizet da morfologizet eričyspiirdehet

2) ozuttua da tuvva jullatun tutkimustiijon piirih aijembi julguamattomii kázinkirjutettuloi karjalan murdehien deskripcielöi

3) ozuttua, mittumat karjalan kielen kielio pillizis kategourielois on tarkah kuvattu da mittumat ollah jiädy loukkoloikse, tutkimattomikse ”valgieloikse tačmoikse”

4) täyttiä tutkittuloin kielenkuvavuksien loukkoloi käyttämäl hyväkse tiijollizii tutkimuksii, murrehsanakirjoi, jullattuloi kielennäyttehii da Karjalan kielen murrehatlasan materjualoi da sen toimittamizeh niškoii luajitun kyzelytetratin vastavuksii, kudamii on ruokos Karjalan tiedokeskuksen tutkimusarhiivas

5) ozuttua normatiivizien kielio pilliloin normoinnu ezitettylöin foneettizien da morfologizien ilmivölöin murrehvariantat da mahtot niilöin yhtiständäh.

Kielen kielio pillizen rakendehen anualizah kuulutah foneetiekan (da fonologien), morfologien da sintaksien ozat baltiekkumeren suomelazien kielten tutkimuksen

¹ Lyydin pagizijat kuulutah annettuloih luguloih. Vuvven 2010 rahvahanlucus 60 815 ilmoitettih kanzalližuokse karjalaine, heis suurin vuitti, 45 570, elettih Karjalan tazavallas, kudai lugu on 74,9 % kaikis Ven'an federacies eläjis karjalazis. Tverinkarjalazii oli 7 394 (kč. Karjalainen et al. 2013: 20–25). Kč. liittehien 2-4 kartoi.

² Kč. tarkembi johtandon kohtua ”0.2 Karjalan kielen murrehjago da liitthen 1 kartua”.

perindehellizen käytändön mugah. Se nägyy täsgi tutkimukses lähtehinny käytettylöis deskriptiivizis da normatiivizis kuvavuksis.

Morfolougies šeikuijah kielen merkičysty kandajien yksikkölöin (sanamuodoloin) rakendehtu, mi perustuu sananluajindah da sanan taivutukseh. Niilöis tutkittulois kielioppilois, kudamis käzitelläh karjalan kielen taivutussistiemua, yksis sananluajindu kuvatah taivutuksen yhtevykses, toizis sidä käzitelläh erillizis lugulois, ga erähis sidä vouse ei käzitellä. Normatiivizis kielioppilois kiinitetäh huomavuo sananluajindan morfolougizih keinoloih. Täs tutkimukses emmo käzittele karjalan kielen sananluajindua sen moninažuon da suuren vaihtelun täh. Se pädis erillizen verdailijan tutkimuksen teemakse.

Karjalan kielen sintaksiedu on foneetiekkah da morfolougieh verraten aiga vähä tutkittu, kui ozutetah täsgi tutkimukses käytetyt kielenkuvavukset. Sendäh sintaksii jiiy tämängi tutkimuksen ulgopuolele.

Tämän kirjan syväindö jagavuu ozih täh tabah. *Johtando* ezittelöy lyhyösti karjalan kielen piämurdehien, murdehien da normitettuloin variantoin da tutkimuksen histouriedu. *Karjalan kielen foneetiekku* ozas käzitelläh foneettizii iäni-ilmivölöi. *Karjalan kielen fonolougii* käzittelöy karjalan kielen iännehsistiemän funkcionualizii zakonanmugažuksii, enne kaikkie konsonantoin da vokaliloin fonolougistu vaihteluu. Karjalan kielen taivutussistiemän kuvavus, lugh ottajen taibumattomat sanaluokat, on *Karjalan kielen morfolougii* ozan teemu. Tutkittuloin kieliopillizien kuvavuksien tiijot on ezitetty kompaktas muvvos taulukkoloindu. Anualizas otetah huomavoh enne kaikkie ilmivölöin alovehelline leviendy, a murreheroloin sellittämizekse käzitelläh vähäzen sežo niilöin kehityksen histouriedu da tuloksii verratah ”Karjalan kielen murrekartaston” libo (1997) mugah piirrettylöih klusterikartoih.

Yhtehvedo ozas ezitetäh piätelmät karjalan kielen murdehien da normitettuloin variantoin kieliopillizen rakendeheh verdailun tuloksis. *Liittehis* on perindehelline murreh jagokartu, statistiekkukartat karjalazien luvus eländyalovehil da kuva projektas luajitun karjalan murdehien iänikartan edusivus. Iänikartua voi kuunnella Karjalan tiedokeskuksen sivul <http://karjalankieliopit.krc.karelia.ru>. Kirjan lopus indeksu kielitijollizis terminöis.

Kiitämmö lämmästi Kone-fondua, kudaman annetul rahoituksel tämä suomelas-ven'alaine projektu todevui da tulokset voidih jullata. Suuri passibo sežo meijän ruadoymbäristölöile, Päivännouzu-Suomen yliopiston humanistizele ozastole, Karjalan kielen da kul'tuuran katedrale, Ven'an tiedoakademien Karjalan tiedokeskuksen Kielen, kirjalližuon da histourien instituutan kielitijon ozastole da sen iäniteharhiivale hyväs yhtesruavos. Kiitos kuuluu i Kodimaizien kielen tutkimuskeskuksen iäniteharhiivale Suomes da Karjalan tiedokeskuksen tutkimus-arhiivale mahtos käyttöä heijän arhiivumaterjualoi, da Karjalan Kielen Koile Vieljärves rahmannostis da avus projektan vastavundoin organizuičendas. Lopukse kiitämmö kaikkii projektan seminaroih da vastavundoih ozallistunnuzii, informantoi da nevvonandajii Suomes da Ven'al.

Šuuret passipot kaikilla!

Šuuret passibot kaikilla!

Suuret passibot kaikil!

Suuret passibot kaikile!

Jovensuus da Petroskois 4. kylmykuudu 2018

Irina Novak, Martti Penttonen, Alekski Ruuskanen da Lea Siilin

LUGIJALE

Tutkittuloin kielioppiloin tiijot on kerätty sistemuattizesti taulukkoloikse sikse, ku niilöi olis helpombi analiziiruija da verdaila da ku net oldas selgiembät da kebjiembät ellendiä. Karjalan murdehien deskriptiivizien kielioppiloin tiijot ezitetäh taulukkolois alovehellizesti pohjazes suveh da päivänlaskus päivännouzu. Nenga ezmäi annetah tiijot varzinkarjalan murdehien kuvavuksis, mugahlugijen Syväin-Ven'an suarekehmurdehet, sen jälgeh tiijot livvinkarjalan da lyydin murdehien kuvavuksis. Tämä ezitystaba ozuttau konkriettizesti karjalan piämurdehien da murdehien yhtäläzöyöt da erot. Normatiivizien kielioppiloin tiijot ezitetäh taulukkolois hronologizesti vahnimas uuzimbah. Samua karjalan kielen normitettuu variantua (vienankarjal libo livvinkarjal) sellittäjien kielioppiloin tiijot on taulukos yhtistetty samah stolbiekkah. Stolbiekoin rubriekoinnu ollah kielenkuvauksis käytetyt lyhendehet sivunnoumeroinke. Taulukkolois sellityksis on ezitetty piätelmii, midä ilmivyö se edustau, da mittuine on sen roinduhistourii. Kielimaterjualu on kirjutettu kursiiival. Morfolougien luvus annetah i ezimerkilöi kieliopillizen kategourien käyttökontekstois.

Tutkittulois kielioppilois käytetäh erilazii transkripciiisistiemoi da -siändölöi. Bubrihan da Anisimovan yhtehizen karjalan kielen kielioppilois da Bel'akovan, Anisimovan da Manžinan deskriptiivizis kuvavuksis käytetäh kirillisty kirjaimikkuo, mindäh nämien lätehien ezimerkit on translitteroitu latinalazile kirjaimikole. Toizet kieliopit perustutah erilazih transkripcien princippoih. Tämä koskou kui foneemiloin merkilöi, piduhuon, pehmendyksen, redukcion mugai toizii merkindöi, siändölöin käyttö libo käyttämättäh jättämisty.

Luvendan kebjendämizekse kai ezimerkit kirjutetah kargien suomelas-ugrilazen transkripcien (SUT) mugah. Fontetiekan luvus käytetäh diakriittizii lizämerkilöi, konzu net ollah tarbehellizet.

Suppien labializen eduvokalin merkičendäh käytetäh simvolua *y*, a taulukkolois da tekstan ezimerkilöis, kudamis on referensu, kirjutetah alguperäzel taval (*y/ü*). Affrikuaatat kirjutetah grafeemiloil *c*, *č*, *dž*. Pitkät vokalit da geminuaatat merkitäh kahtel saman grafeeman merkil (*uu*, *yy*, *ii*, *tt*, *kk*, *pp*, *čč* i m.i.). Piduhuon eri astehii (puolipitkät, ylilyhyöt i m.i.) ei eroiteta merkilöil. Nengomat targiet iändehellizet murrehpiirdehet kui puolivokalin *w* käyttö da assimil'acii- da vokalistumine annetah alguperäzen referensan mugahizes muvvos.

Täs kirjas on äijjä vähembi käytetty pehmedysmerkii migu alguperäzis tevoksis. Apostroufumerkil ['] ozutetah dentualiloin da alveoluariloin (*d*, *l*, *n*, *r*, *s*, *z*, *t*) pehmedys, konzu pozicii sidä ei miäriä, t.s. tagavokalin iel da sanan lopus, libo silloi, konzu pehmedys on targei murdehien eroloi ozuttai fonemuattine piirreh. Tämä siändö yhtelläh ei päi luguh 2.3, kudai nimenomah käzittelöy pehmedysilmivyö. Sie säilytäh kielioppiloin alguperäzet pehmedysmerkit.

Fonolougiedu da morfolougiedu käzittelijöin luguloin taulukkolois, kudamis pagin on foneemiloin libo tunnuksien variantois, käytetäh negomii simvoloi: V = vokali, C = konsonanti, A = *a* libo *ä*, O = *o* libo *ö*, U = *u* libo *y*, T = *d* libo *t*, S = *s* libo *š*, Z = *z* libo *ž*, K = *k* libo *g* libo *kk*, P = *p* libo *b*, N = *n* libo *nn*. *Kaksosčöketty* sananvälilöinke (:) käytetäh astevaihtelupuaroin välis, *aldoviivua* (~) käytetäh eroittamah piättehien taga- ja eduvokalivariantoi da *vinoviivua* (/) eroittamah murdehien välizii variantoi. Asteriskusimvolal (*) on merkitty rekonstruiruittuu sanamuoduo.

Kirillizii kirjaimii on translitteroitu on ISO 9 standartan mugah, paiči kirjaimien я = ja (ei â), ю = ju (ei û) da ш = šč (ei š) translitteroindua.

Tutkimuksen perustekstan ezimerkilöis, konzu kielioppii ei mainita, ainos annetah ezmäi varzinkarjalan variantat (yleizimäs harvinazimbah), sit livvinkarjalan da lopukse lyydin variantat. Konzu referensoi variantoih libo murdehih ei mainita, ezimerki pädöy kaikkih murdehih.

Kieliopillizien muodoloin käyttöezimerkit, kudamis ei ole murdehien välizii eroloi, on otettu enimyölleh normatiivizis kielioppiloispäi. Murdehii tarkoittajat paikannimet enimyölleh on kirjutettu kogonah. Yhtelläh taulukkolois on käytetty ”Karjalan kielen sanakirjan” lyhendehii.

Viiteh (referensu) ozutetah kirjuttajan libo kirjuttajien libo tevoksen nimel da ilmahpiäzendyvuvvel. Referensu voi i olla tevoksen nimen lyhendeh ilmai vuottu (ezim. ОФУЯ, Atlas). Hengilölöin edu- da iżännimie mainitah vaiku enzimäzel kerral (johtandos), käytetäh vaiku sugunimie.

Julgavon tämä karjalankieline versii on kiännös suomen- da ven'ankielizis versielöis. Täs versies, toizin kui vieraskielizis versielöis normualizesti ei ozuteta ezimerkilöin kiännöksii libo sellityksii.

TUTKITUT KIELIOPIT

Tämän tutkimuksen kohtehenno ollah ual luvetellut deskriptiivizet karjalan kielen kuvavukset da normatiivizet kieliopit:

Deskriptiivizet kielenkuvavukset

- AnisF = Анисимов Н. А. 1948f: *Фонетика села Коткозера*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН Ф. 1. Оп. 43. № 108. Петрозаводск.
- AnisG = 1948G = Анисимов Н. А. 1948g: *Грамматика карельского языка (коткозерский говор)*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН. Ф. 1. Оп. 43. № 107. Петрозаводск.
- Bar = Баранцев А. П. 1985: *Людиковский диалект карельского языка (Фонетика и морфология Святозерского ареала)*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН. Ф. 1. Оп. 6. № 164. Петрозаводск.
- Bel = Беляков А. А. 1948: *Грамматика карельского языка: Калининское наречие собственно-карельского диалекта*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН. Ф. 1. Оп. 43. № 110. Петрозаводск.
- GenA = Genetz A. 1885: *Tutkimus Aunuksen kielestä*. Helsinki: SKS.
- GenL = Genetz A. 1872: *Wepsän pohjoiset etujoukot*. Kieletär. 4. S. 3–32; Kieletär. 5. S. 3–26.
- GenS = Genetz A. 1870: *Kertomus Suojärven pitäjäästä ja matkustuksistani siellä v. 1867*. Suomi. 8. S. 201–275.
- GenV = Genetz A. 1880: *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä*. Helsinki: SKS.
- Manž = Манжин К. В. 1964: *Очерк весьегонского говора собственно-карельского диалекта карельского языка*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН. Ф. 1. Оп. 5. № 263. Петрозаводск.
- Palm = Palmeos P. 1962: *Karjala valdai murrak*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Rjag = Рягоев В. Д. 1977: *Тихвинский говор карельского языка*. Л.: Наука.
- RjagL 1987 = Рягоев В. Д. 1987: *Очерки по ливвиковскому диалекту карельского языка (фонетика и морфология)*. Käkikirjutus. НА КарНЦ РАН. Ф. 1. Оп. 6. № 304–305. Петрозаводск.
- Virt = Virtaranta P. 1986: *Haljärven lyydiläismurteen tuoto-oppia*. Helsinki: SUS.

Normatiivizet kieliopit

- Aht = Ahtia E. V. 1938: *Karjalan kielioppi, I oza, Äänne- ja sanaoppi*. Suojärvi: Karjalan kansalaisseura.
- Anis = Анисимов Н. А. 1939: *Карельскоин киелен грамматика. I. Чуасти. Фонетика и морфология*. Петроской: Каргосиздат.
- Bubr = Бубрих Д. В. 1937: *Грамматика карельского языка*. Петрозаводск: Карел. науч.-исслед. ин-т культуры.
- Mark = Markianova L. 2002: *Karjalan kielioppi 5–9*. Petroskoi: Periodika.
- Ryöl = Ryöli R. 2011: *Livvinkarjalan kielioppi*. Helsinki: KKS.
- Zaik = Зайков П. М. 1999: *Грамматика карельского языка*. Петрозаводск: Периодика.
- ZaiK = Zaikov P. 2002: *Karjalan kielioppi 5–9*. Petroskoi: Periodika.
- ZaiV = Zaikov P. 2013: *Vienankarjalan kielioppi*. Helsinki: KSS.

0 JOHTANDO

0.1 Karjalan piämurdehien da murdehien roindan histourii

Nygykarjalan kielen piämurdehet ollah muinaskarjalan perillizii. 800-luguh mennes Suomenlahten, Luadogan da Oniegan alovehien *baltiekkumerensuomelazet* allettih eroittuo eri heimoloikse kielen da eloksentavan mugah da suhteis susiedurahvahih (Kirkinen 1994:20). Terho Itkozen mugah 1. vuozituhanden lopul muinaskarjalan roindan perustannu oldih *myöhäskandusuomen* murdehet *päivännouzukandusuomi* da *pohjaskandusuomi* (Itkonen 1983: 349–353; kč. i Leskinen 1998: 353–354). Net erottih nenga vuozinnu 800–950, mi johti *muinaskarjalan* da *muinasvepsän* kielien roindah. Luadogan pohjas- da luodehrannal rodivui muinaskarjal da suvi- da liidehrannal rodivui vepsy. (Sammallahti 1977: 133). Nygytutkijoin mugah myöhäskandusuomen päivännouzugruupan tagan on *Luadogan kandukielekse* nimitetty kielimuodo, kudamua pagizi karjalan heimon kandurahvas Luadogan suvi- da liidehpuolel jo 700-luvul, ku ei aijembi. Nygözen ellendyksen mugah muinaskarjalan perustannu ollah kui myöhäskandusuomen päivänlaskumurdehien, mugai päivännouzumurdehien ainekset. (Sammallahti 1977: 127–134; Lehtinen 2007: 163–164.)

1100-luvun da 1200-luvun alguh sijoittuu muinaskarjalazen kul'tuuran kulduaigu, konzu solmittih eložii kauppusuhteii, kul'tuuruvaihtuo da kanzoinvälizii yhtevyksii susiedoinke. Karjalazet levittih joga suundah: nygözen Suomen Pohjas-Karjalah, Mikkelin ymbäristöh, Pohjas-Pohjanmuah, myöhembi Anuksen kannaksele da Vienanmeren rannoile (kč. Бубрих 1947a; Карелы 1983: 17; Kirkinen 1994: 17–20, 30, 33). Nenga leviele levinnyh muinaskarjalan kieli tiettäväine ei voinnuh pyzyö yhtenäzenny. 1000-1100 -luguloil rodih ižoran kandukieli muinaskarjalazen alovehen lounasčuran rahvahien kielikontaktois muinasvadjan da muinasviron pagizijoinke (kč. Kettunen 1940: 134; Nirvi 1961: 99–106; Uino 1991; Leskinen 1998, 356)

1100-luvul algajen luodehizes Luadogan čuras rodih ven'alas-ruoččilazien konfliktoin estruadu. Dokumentulähtehien pohjal Aleksei Stepanovič Žerbin piätteli, ku Ruočin hyökkävykset pandih karjalazet sistemuattizesti muuttamah Kägöisalmen ujezdan alovehelpäi Anuksen kannaksele vepsäläzien muinazile eländyalovehile. Nygözen Ven'an Karjalan pohjazile saamelazien eländyalovehile muutto algavui jo 1200-luvul, a silloi se ei vie olluh massumuutto (Жербин 1956: 38). Vuvvennu 1323 solmittu Orehoveckoin rauhansobimus miäritteli enzymäzen tundietun rajan Ruočin da Novgorodan valdivoloin välile Siestarjoves Pohjanlahteh. Sobimuksen ehtoloin mugah Ruočči sai Viiburin da Savilahten (libo Suur-Savon), Äyräpiän da Jäsken voulostit. Muut Karjalan alovehet kuuluttih Novgorodan Karjalale. (Kč. ezim. Kočkurkina 1987: 16–65). Nenga miäritellyt rajat juattih karjalazet – tässah yhtenäine etnine kogonazus – kolmeh ozah: Novgorodan Karjalah (Kägöisalmen ujezdu), Ruočin libo Viiburin Karjalah (Viiburin ymbäristö, Äyräpiä, Jäske) da Savoh (Mikkelin ymbäristö) (kč. Leskinen 1963: 14–15). Kahtel jälgimäzekse mainitul alovehel roittih jälgimäi suomen kielen päivännouzumurdehet. Liidehmurdehieh äijäl vaikutettih suomen päivänlaskumurdehet. Savolasmurdehet allukse kehityttih ilmai ulgozii vaikutuksii, a aijan myödäh net puututtih suomen liideh- da hämäläsmurdehien vaikutuspiirih (kč. Leskinen 1976). Kägöisalmen ujezdan kieli on pohju nygözile karjalan piämurdehile. Pidäy huomata, ku alallizet kontaktat Novgorodanke kzyyttih karjalazil ven'an kielen maltuo, da ven'alazen rahvahan muutto alovehele ei voinnuh olla vaikuttamattah muinaskarjalan iännehsistimah da sanastoh (kč. Tunkelo 1938: 21; Leskinen 1998: 357). Suurin vaikutus nygözien karjalan piämurdehien da murdehien roindah oli Ven'an da Ruočin välizil voinil 1500- da 1700-luguloil.

0.1 Karjalan piämurdehien da murdehien roindan histourii

7

Täyssinän rauhas vuvvennu 1595 miäritelty uuzi Ven'an da Ruočin väline raja Peipsijärves Varanginfjordah Pohjazel jäämerel merkičči Pohjanlahten alovehien siirdymisty Ruočin valdah. Stolbovas 1617 solmitun rauhansobimuksen ehtoloin mugah Kägöisalmen ujezdu¹ siirdyi Ruočile, mi johti karjalazien massumuuttoh histouriellizel kodirannalpäi. Uuzi voinu 1656-1658 nostatti suuriman sistemuattizen karjalazien muuttoallon (Virtaranta 1961: 32–36; Virtaranta 1980: 94–98; Saloheimo 2010.)

Karjalazien muutto Kägöisalmen ujezdaspäi Lapin pogostoih meni Vienanmeren rannikkuo myö. Suuri pagolazien virdu kulgi suveh Pol'shan Syväin-Ven'ale suunnatun intervencien tyhjendettylöile alovehile (nygözile Tverin, Novgorodan, Leningruadan, Moskovan, Kalugan, Vladimiran, Smolenskoin da Jaroslavl'an alovehile) (kč. Жербин 1956: 4–75). Ylen hyvin heidy vastattih manasterit, ezim. Tihvinän, Ivironan Jumaldoman (Iverskan) da Aleksandr Syväriläzen manasterit, kudamis sit roittih Tihvinän, Valdain, da Konnun karjalazien grupat. Suuri vuitti muuttajis siirryttih Bežeckoin ylängöle, kunne rodih tverinkarjalazien gruppu (Virtaranta 1961: 34).

Histourientutkijoin mugah suurin vuitti karjalazis muuttajis tuldih Kägöisalmen ujezdan pohjazil alovehilpäi (Suomen Pohjas-Karjalaspäi), a Raja-Karjalua lykysti kudaku pidiä karjalaine rahvas da säilyttiä karjalan kieli (Leskinen 1998: 359).

Vuozinnu 1700-1721 kävryn Pohjanvoinan peria Ven'a piäzi Baltiekkumerele da sai järilleh aijembi menetetyt muat, da sendäh Kägöisalmen ujezdah jännnyöt karjalazet uvvessah piästih yhtevykseh sugulazienke (kč. Karely 1983: 38–62). 1700-luvul sežo Pohjanlahten rannikon karjalazet siirryttih nygözen Karjalan tazavallan Kalevalan (Uhtuan) alovehele. Heijän kieleh äijäl vaikutettih suomen päivänlaskumurdehet 1300-luvus algajen (kč. Бубрих 1971: 19–20).

Nenga rodih karjalan kielen *varzinkarjalan* piämurreh, kudamua pietäh Novgorodan karjalan libo Kägöisalmen karjalan suorannu jatkajannu. Karjalan kielen vienankarjalan murdehis kuuluu aiga vägevy suomen kielen vaikutus. Sen sijah Ven'an Karjalan keskiloהל, Raja-Karjalas da Syväin-Ven'al paistut varzinkarjalan suvikaarjalazet murdehet säilyttih 1900-luvun puolivälissah aiga samanmoizinnu. Yhtelläh Karjalan alovehel livvinkarjal vaikutti varsinkarjalan suvikaarjalazih murdehii (Leskinen 1998: 357).

Karjalazii muutti Luadogan luodehrannalpäi Anuksen kannakselegi. Pitkyaigazis vepsäläs-karjalazis kontaktois kehityttih *livvinkarjal* da *lyydi*. Bubrih kirjuttau, ku ”kielen nägökulmas kaččojen ei vaiku lyydii a livvinkarjaluagi pagizijoin karjalazien yhtevys muinazen ves'-kazanke (vepsäläzienke) on silminnähtävy” (Бубрих 1947a). Virtarannan mugah ”nygyzien anukselasmurdehien alovehel da ozittain suvikaarjalazien murdehien alovehelgi erähiči eli vähäine lugu lyydin alamurdehii da vepsiä pagizijua rahvastu, kudamien segah puututtih karjalazet muuttajat”². Ližakse Virtaranta juondau lyydin alamurdehet da vepsän kielen yhtehizes kandukielen muvvos. (Virtaranta 1972: 26–27.)

Tiettäväine, vepsäläzen kandurahvahan kieli ei voinnuh olla jättämättäh jälgilöi muuttajien kieleh. T. Itkozen mugah nengomis alovehellizis ololois livvinkarjalan roindas tärgiembäke rodih karjalaine komponentu, vepsy nägyy vaiku substraatannu. Lyydii erähät tutkijat pietäh siirdymymurdehennu, kudai rodih muinaskarjalan da muinasvepsän sevoituksennu. (kč. Itkonen 1971: 179, 182).

Puaksuh karjalazet perehet siirryttih paikas toizeh, loitosgi, konzu ečittih parembii eländyololoi. Tietäh, ku 1600-luvul rahvastu muutti Tverin Karjalah Vienan Karjalaspäi, Latvajärven kyläspäi, a sežo Keski-Karjalas (ezim. Sellin kyläspäi) muutettih sinne (kč. Virtaranta 1961: 42–44). Ližakse Anuksen voulostin ravei kehitys 1600-1700-luguloil vedi

¹ Kägöisalmen ujezdah kuuluttih aiganah nygözen Suomen Pohjas-Karjal, Raja-Karjal, Karjalankannaksen päivännouzuozat da Luadogan Karjal, kudamah kuulutah Sordavalan čuran da Luadogan luodehrannat.

² ”-- in dem Gebiet der heutigen olonetzischen Dialekte, teils auch in dem Südkarelischen, eine dünnere lüdisch-wepsische Grundbesiedlung gegeben hat, mit der sich Karelier vermischt haben.” (Virtaranta 1972: 27).

rahvaston Anuksen kannaksele, mi ”yhtes Kägöisalmespäi muutonke sevoitti murrehrajoi da tazoitti murreheroloi eri paikois elänzyien karjalazien väli” (PFNR 2003: 177). Nenga voimmo sanuo, ku karjalan murdehet piävyttih nygözeh jagoh vastevai 1800-luvun alghu mennes.

Nygözes kielitilandehe karjalan kieli on UNESCO:n vuvvennu 2016 jullatun maailman varavonalazien kielien kartal (aijemi ”Ruskei kirju” 1993-) ”selgiesti varavonalaine” kieli. Kanzoinväline ELDIA-projektu ozutti, ku karjalan kieli on Suomes akuutasti varavonalaine (Sarhimaa 2013: 23) da Ven’al varavonalaine (Karjalainen et al. 2013: 189)¹. Tämän tilandehe voi suora sellittä 1900-luvun histouriellizil tapahtumil.

Suomen suuren kniäžestvon, myöhemi iččenäzen Suomen roindu vedi Luodeh-Luadogan alovehel elännyöt karjalazet assimiliiruimahes päivänlaskuspäi tulluon suomelazen rahvahanke. Vuvven 1938 tiedoloin mugah Raja-Karjalan rahvahas nenga 45 % oldih karjalazet (kč. Punttila 1992: 5–7). Yhtelläh uskondollizet erot vaikutettih sih, ku raja-alovehel kui suomi mugai karjal säilyttih aiga hyvin (Nirvi 1932: 11). Toizen maailmanvoinan jälgeh Luadogan da Raja-Karjalan aloveh luovutettih Nevvostoliitole da karjalazet evakuuttih Syväin-Suomeh, kunne heidy sijoitettih endizen eländyalovehen mugah. Karjalan murdehii pagizijoin rajakarjalazien piäsijoitusalovehet oldih Oulun ymbäristö, Pohjas-Savo da Pohjas-Karjal. Muutto Syväin-Suomeh ravendi assimil’aciedu suomelazeh yhteiskundah da siirdymisty käyttämäh suomen kiely. (Kč. ezim. Hämynen 1998; Sarhimaa 2017: 20–24.)

1900-luvul ven’an kielen vaikutus karjalan murdehii Karjalan tazavallas äijäl kazvoi. Toizen maailmanvoinan tulokset, rahvahan muuttovirdu Karjalan tazavallan ulgopuolelpäi, karjalazien muutto ruavon peräs eländykeskuksih da linnoih da kyläeloksen hajuondu terväh suadih karjalazien lugu pienemäh da karjalazien assimiloinduprosesan ravendumah Karjalan tazavallas. Karjalazien lugu pieneni 108 600 henges vuvvennu 1939 45 600 hengeh vuvvennu 2010. (ПФНР 2003: 181–184). Äijät Keski- da Pohjas-Karjalan karjalaskylät ven’avuttih da erähien murdehien pagizijoi jo on mahtotoi löydiä. Viegi surgiemi on tilandeh Syväin-Ven’an karjalazil alovehil. Tverinkarjalazien lugu on pienennyh 140 600 henges vuvvennu 1926 7 400 hengeh vuvvennu 2010 (Итоги). Tihvinän karjalazien luvukse on arvellah nenga 450 hengie (Кузьмин 2008: 192), Valdain da D’oržan murdehet jo ollah kogonah sammuttu. (Kč Liiteh 4.)

0.2 Karjalan kielen murrehjago

Täs julgavos karjalan kielimuodolois käytetäh suomelazes kielitijos tavallizesti käytettylöi nimityksii (ezim. KKS), ga toiči ven’an tutkimusperindön mugaziigi. Karjalan kielimuvvot jagavutah *piämurdehii* (ezim. varzinkarjal), *murdehii* (Riipuškalan murreh) da ielleh pienembih paikallizih alamurdehii (kylän libo kyläkunnan murreh)² (kč. ЛЭС). Karjalan kieli jagavuu kolmeh *piämurdeheh*, net ollah *varzinkarjal*, *livvinkarjal* da *lyydi* (kč. **Taulukkuo 0**). Mustoitammo, ku tämän tutkimuksen tarkoituksenu ei ole ezittä murdehien luokitteluu. Sendäh käytämmö täs ezitettäviä luokitustu, kudamas yhtistytäh suomelazen da ven’alazen baltiekkumerensuomelazen kielentutkimuksen tradiciet.

¹Lyydi on vagavasti varavonalaine ielmaitun kartan mugah. Pahomovan mugah Karjalan tazavallan *autoktonizis (kodoperäzis)* kielis kaikkii varavonalazemi (Pahomov 2017: 41).

²*Piämurreh* on kielen murrehjalon levevin yksikkö, nengomien murdehien kogonažus, kudamii yhtistetäh yhtehizet tundomerkit. *Murreh* on kielimuodo, kudamaa käytetäh kommunikacii-instrumentannu rahvas, kudamii sidou yhteh aloveh. Murreh on ainos kontrastas toiz(i)en murdeh(i)enke, kudam(a/i)h sidä yhtistäy joukko yhtehiziigi kielenpiirdehii. *Alovehellizis murdehis* on eroloi iännehsistiemas, kieliopis, sananluajindas da sanastos. *Alamurreh* on kielen pienin alovehelline yksikkö, kudamaa käytetäh yhten libo monen susiedukylän libo -eländykeskuksen eläjien kommunikacii-instrumentannu. Alamurdehes ei ole alovehellizii kielellizii eroloi. Alamurre on kielelline sistiemu, kudai voi erota toizien alamurdehien sistiemois omaperäzien foneettizien, kieliopillizien, sananluajindallizien da leksikualizien piirdehien ozal (ЛЭС).

Taulukko 0. Perindehelline karjalan murrehjago¹

varzinkarjal					livvinkarjal	lyydi
vienankarjalan murdehet		suvikarjalan murdehet				
pohjas-karjalazet murdehet ²	siirdymy-murdehet	keski-karjalazet murdehet	Raja-Karjalan murdehet	Syväin-Ven'an (suarekeh-) murdehet		
Vuokkiniemi	Puanajärvi	Vojjärvi	Ilomantsi	Valdai	Vieljärvi	pohjaslyydi (Kondupohja)
Vičcataipale	Užmana	Mändyselgä	Korbiselgä	Vesjegonsk	Videl	keskilyydi (Mund'är'vi)
Kieretti	Jyškyjärvi	Poodene	Suistamo	D'orža	Imbilahti	suvilyydi (Pyhärvi)
Kiestinki		Por'arvi	Suojärvi	Tihvin	Kondu	Kudärv
Kontokki		Rebol'a		Tolmačču	Kotkatjärvi	
Oulanka		Rugarvi			Nekkul	
Suomussalmi		Tunkua			Riipuškäl	
Pistojärvi		Šuikujärvi			Salmi	
Uhtua					Siämärvi	
					Tulemjärvi	

Karjalan piämurdehien javon perustakse on otettu hallindolline jago: karjalan kielen murdehien rajat enimyölleh yhtytäh 1900-luvun algupuolen voulosstijavonke. Georgii Martinovič Kert da Vladimir Dmitrijevič R'agojev kirjutetah Murrehkartaston (Atlas) algusanois, ku ”sih aigah voulosstilois da prihodois elaigu oli talohuollizesti, kul'tuurallizesti da hengellizesti umbinaine da se vaikutti kielehgi” (Kert, Pягоев 1997: 4, 8). Tämä sellitys on perusteltu, ga ainos ei voi löydiä suurii eroi susiedumurdehien välil, ezim. varzinkarjalan vienalasmurdehis. Toizielpäi puaksuh yhten murdehen alamurdehis on suuriigi eroi foneetiekas da morfologies, hos niilöi pietäh yhtenny murdehennu, ezim. varzinkarjalan Poodenen murdehen alamurdehet.

Murdehien rajat ei ainos yhtytä voulosstilois rajoih. Alamurdehien eričykset perustutah sih, ku net ollah murdehien rajal da niilöis on piirdehii mollembis susiedumurdehis. Virtaranta andau kirjutukses *Die Dialekte des Karelistchen* (Karjalan murdehet) esimerkiny täs ilmivös Miinoan kylän alamurdehen, kudai on Rugarven voulosstis a on lähembänny Kontokin migu Rugarven murrehtu. Sama pädöy Suojärvengi liidehpuolen alamurdehii, kuduat ollah lähembänny livvinkarjalua migu varzinkarjalan suvikarjalan murdehii (kč. Virtaranta 1972: 10). Erähien lyydin alamurdehien anualizu ozutti, ku Kaškanan kylän alamurreh, kudai alovehellizesti lugietah Kudärven murdeheh, äijäl sit eruou, a käytändös se ei eruo susiedoin suvilyydiläzis alamurdehis (kč. Wiik 2004: 30–31). Täs tutkimukses viittavukset ”Karjalan kielen murrehkartaston” kartoih puaksuh annetah mahton tarkah miäritellä alamurdehet, kudamii karakterizujah tietyt foneetizet da morfologizet piirdehet.

Täs tutkimukses ezitettäviä murrehjaguo voi pidiä vaiku 1900-luvun algupuoliškuo (enne tostu muailmanvoinua) kuvuajannu, konzu karjalazien eländyaloveh vie oli aiga homogeenine da piämurdehien välizet da murdehien välizet rajat oldih aiga selgiet. Nygöi

¹Kai taulukot lövvytäh tämän kirjan ozas Taulukot (kč Syväindöluvetteluo.)

² Suomes tädä nimitysty pidäy vältiä, ku se sevoittuu Suomen Pohjas-Karjalah. (Torikka 2004).

erilazien histouriellizien da poliittizien syylöin täh erähät murdehet jo ollah sammuttu da toizien rajat ollah sevoituttu da sendäh kyzytäh tarkendustu.

Varzinkarjalan piämurrehtu on enne paistu aiga leviel alovehel: Louhen, Kalevalan, Kemin, Belomorskan, Segežan, Mujehjärven, Karhumäin, Suojärven piirilöis da Kostamuksen linnan piiris nygözes Karjalan tazavallas, Kantalahten piiris Murmanskan alovehel, Tihvinän da Boksitogorskan piiris Leningruadan alovehel, Valdain piiris Novgorodan alovehel da Lihoslavl'an, Spirovon, Maksuatihan, Ruameškan, Bežeckoin, Molokovon, Vesjegonskan, Sandovon da Zubcovan piirilöis Tverin alovehel (kč. liittehii 1 da 2).

Varzinkarjal jagavuu vienankarjalan da suvikarjalan murdehien gruuppoih, kudamih kuuluu suarekehmurdehien alagruuppugi. Sih kuulutah endizen Novgorodan ujezdan Valdain da Tihvinän murdehet da Tverin alovehen murdehet (tverinkarjal). Suarekehmurdehien pohjannu on enemyölleh Kägöisalmen čural paistut murdehet - siepäi karjalazii muutti Syväin-Ven'ale 1600-luvul. Suomalazet tutkijat, toizin kui ven'alazet tutkijat, luvetah vienankarjalan murdehiih sežo Kieretin da Suomussalmen¹ murdehet (kč. KKS VI: 6; Зайков 2000: 27; ALFE I: 81). Ven'alazes tutkimustradicies eroitetah vie vienankarjalan da suvikarjalan välih jiiäjät siirdymmurdehet (Jyškyjärvi, Puanajärvi da Užmana), kudamat suomalazet tutkijat lugietah vienankarjalan murdehiih. Suomalazien tutkijoin luajittulois kartois suvikarjalan murdehiih lugietah Suomen endizen Raja-Karjalan murdehet, kudamat ollah Ilomantsin, Korbisellän, Suistamon da Suojärven murdehet².

Karjalan suarekehmurdehiengi murrehjago perustuu alovehen hallindollizeh jagoh 1900-luvun allus. Nenga Valdain, Tihvinän da Vesjegonskan ujezdoin alovehel paistut karjalan alamurdehet on nimitetty murdehikse ujezdan nimen mugah. Myöhemi enemyölleh Karjalan kanzallizeh piirih kuulunuzien Višnii Volotšokan, Novotoržokan da Bežeckoin ujezdoin ymbäristös paistut karjalan alamurdehet oldih pohjannu Tolmačun murdehele. Zubcovan ujezdan alovehel da myöhemi Zubcovan piiris erähis D'orža-joven rannan kylis on jälgivuozissah suannuh vastavuo D'oržan (Zubcovan) murdehen pagizijoinke. Toizin migu toizis karjalan piämurdehis da murdehis, suarekehmurdehis on vähemi toizien karjalan lähisugukielen vaikutustu sendäh, ku net ollah kehitytty vuozisadoi ven'ankielizes ymbäristös.

Varzinkarjalan vienankarjalan murdehien pohjal kehitetäh yhty karjalan kirjukielen variantua, kudamas täs tutkimukses käytetäh nimitysty ”karjalan kirjukielen vienankarjalan variantu”. 1930-luvul kehitettih kodvan aigua karjalan kirjukiely tverinkarjalan Tolmačun murdehen pohjal (Бубрих 1937: 4). 1990-luvun allus tverinkarjalan kirjukielen luajindu allettih uvvessah da se ruado iellehgi jatkuu. Suomes luajitah uuttu kirjukielen variantua suvikarjalan murdehien pohjal. Sen luadijat nimitetäh sidä varzinkarjalaksi (Karjala 2018), kudai nimitys perindöllizesti on tarkoitannuh vienankarjalua da suvikarjalua yhtes.

Livvinkarjala (liygi) nygöi on pagiziiluvun mugah enimän käytetty karjalan kielen piämurreh. Sidä paistah karjalazet, ket eletäh nygözen Karjalan tazavallan Anuksen da Priäžän piirilöis. 1900-luvun algupuoliškol livvinkarjalua paistih nygözen Pitkänrannan piirin päivännouzupuolel da Suojärven piirin liidehčural. Suomalazet tutkijat kačotah, ku Suomen endizen Raja-Karjalan Salmin da Imbilahten murdehet (paiči Ruokojärvie da Syskyjärvie) da Suistamon da Suojärven liidehmurdehet kuulutah livvinkarjalah (kč. Turunen 1982: 75). Siämärven murdehen hyö juatah voolostijavon mugah Siämärven da Mund'ärven murdehiih. Erillizenny suarekkehennu livvinkarjalah kuuluu Konnun murrehgruoppu Lodienuin piiris

¹ Suomussalmen vienankarjalan murrehtu voi kuulta vie 1900-luvun puolivälis Hietajärven, Kuivajärven da Rimmin kylis da niilöin ymbäristös (kč. Torikka 2004).

² Enne tostu maailmanvoinua Suomeh kuului Raja-Karjal, kudamah kuuluttih Salmin ujezdan (Salmin, Soanlahten, Suistamon, Suojärven, Imbilahten da Korbisellän voolostit). Ližäkse karjalua paistih Ilomantsin päivännouzupuoles (Uusitupa et al. 2017: 68; vrd. Turunen 1982: 65.)

0.2 Karjalan kielen murrehjago

11

Leningruadan alovehel. Toizeh muailmanvoinassah Konnun kylänevvosto kerävyi kahteskymmenes kyläspäi, a voinan aigah suuri vuitti kodilois da rakenduksis hävitettih da rahvas evakuittih. Voinan jälgeh Lodienoin piirin rahvaslugu pienei kuvvenden vuittih endizes, mi ei voinnuh jähä vaikuttamattah Konnun murdeheh (Virtaranta 1973: 259–263.) Livvinkarjalan murdehien pohjal kehitetäh yhty karjalan kirjukielen variantois, kudamua täs tutkimukses nimitetäh ”karjalan kirjukielen livvinkarjalan variantakse”.

Lyydiläsmurdehien luokittelus on baltiekkumerensuomelazien kielen tutkimukses ezitetty da ezitetäh eri mieli. Allukse ezitettih a myöhemi ilmai kannatustu jäi ajatus, ku lyydiläsmurdehet ollah vepsän murdehii (Genetz 1872: 3–6). Nygöi vallas on kaksi nägemysty. Enzimäzen nägemyksen mugah lyydiläsmurdehet kuulutah karjalan kieleh. Tämän nägemyksen juuret ollah D.V. Bubrihan tutkimuksis (kč. Бубрих 1947a, 1948; Зайков 2000; Родионова, Нагурная, Чижина 2017: 9–11 2017: 9–11) Se on nygöi vallasolii nägemys Ven'al. Toizen nägemyksen mugah lyydiläsmurdehet ollah iččenäine baltiekkumerensuomelaine kieli. Tämä Suomes vallasolijan käzityksen ezitti P. Virtaranta (kč. Virtaranta 1972), da sen alguperä tovennägözesti on tutkimuksis, kudamis lyydiläsmurdehet on kačottu karjalan da vepsän kielen väliziksi siirdymymurdehikse (ezim. Kujola 1910; Turunen 1946: 24; Itonen 1971: 181). Suomes on jälgiaijoinnu ezitetty teorii, kudaman mugah ”ezilyydiläzes kandukielespäi” kehitynnöyt ”lyydin alamurdehet vastatah iččenäzele kielele ominazii kritierielöi sendäh, ku niilöis voi löydiä oman, ymbäristös selgieh eroittujan sistieman (Pahomov 2017: 9, kč. i 33, 108, 285)¹.

Lyydin piämurdehen paginaloveh on kaidaine nenga 220 km piduhine viibaleh (Paloselläs Kudärveh) Oniegan päivänlaskupuolel nygözien Priäžän, Kondupohjan da Anuksen piirilöin alovehil Karjalan tazavallas. Lyydis suomelastutkijat eroitetah Hirvaksen, Koikarin, Haldärven, Pyhärven, Ladvan da Kudärven murdehet (kč. KKS VI: 6; ALFE I: 81; Родионова & al. 2017: 9–11)². Iel ezitettyh luokitteluh verraten Hirvaksen murreh on pohjaslyydii, Koikari da Haldärvi keskilyydii da Pyhärvi da Ladva suvilyydii (kč. i Pahomov 2017: 161–162). Erot luokittelulois perustutah piäazies murrehalovehen levevyöh da terminologieh, murrehrajat piäozin yhtytäh.

Ei ole tarkua luguu lyydikse pagizijois. Aimo Turuzen čotaičendan mugah heidy oli 1900-luvun allus vähästy enämbi 10 000 hengie. A. P. Barancevan mugah 1960-luvule tulles miäry oli puolennuh 6 000–7 000 hengieh. M. Pahomovan čotan mugah lyydikse pagizijua on enemyölle 300 hengie (kč. Pahomov 2017: 8). Lyydin kirjutettavua kielimuoduo kehitetäh Kudärven murdehen pohjal (Pahomov 2017: 43).

Nygözis karjalan piämurdehis on huomattavii eroloi kieliovin tazol. Kačommo niilöi täs terväh pohjakse tarkembale anualizale. Tärgeviminny piämurdehii eroittajinnu *foneettizinnu* piirdehinny on pietty nämii:

- nominoin *-a*, *-ä* -loppuhizien vardaloloin ezittämine (paiči kaksitavuhizii nominoi, kudamis on lyhyt enzi tavu) da partitiivan da essiivan päättehet: ezim. **varzinkarjal**: *adra*, *päivä*, *akka*, *akkana* (yksikön essiivu), *ikkuna*; **livvinkarjal**: *adru*, *päivy*, *akku*, *akannu*, *ikkun*; **lyydi**: *adr* / *adre*, *päiv* / *päive*, *akk* / *akke*, *akkan* / *akkannu*, *ikkun* (kč. Virtaranta 1972: 19–21; Atlas: 27–30, 116, 119)
- translatiivan päättehen ezittämine: **varzinkarjal**: *-kši*, *-ksi* (*miukši* / *miuksi* yksikön translatiivu sanas *mie*); **livvinkarjal**: *-kse* (*minukse*); **lyydi**: *-ks* (*minuks*) (Беляков 1958: 58; Atlas: 120)

¹ Kč. Palander 2001: 40.

² Kč. lyydin murdehien luokittelus tarkembi Pahomov 2017: 159–167.

- verbitaivutuksen monikon 1. da 2. persounan piättehien ezittämine: **varzinkarjal**: -mma / -mmä, -tta / -ttä (myö niämmä); **livvinkarjal**: -mmo / -mmö, -tto / -ttö (myö näimmö); **lyydi**: -mme / -mm, -tte / -tt (myö nägemme / nägemm) (Atlas: 140)
- kioldoverbin imperatiivumuodoloin alguvokalin ezittämine: **varzinkarjal**: *elä, elkyä / elkeä / elgyä / elgeä / elgiä, elkäh / elgäh*; **livvinkarjal**, **lyydi**: *älä, älgia / älgeä, älgäh, älgäheze* (Atlas: 163)
- *i*-loppuhizen diftongan nägymine libo häviemine puaroin *sk, šk, st, št* iel, ezim. **varzinkarjal**: *laiska, muista-*; **livvinkarjal**, **lyydi**: *lašku, musta- / mušta-* (kč. Virtaranta 1972: 21; Atlas: 36)
- *i*-loppuhizen diftongan libo triftongan nägymine libo häviendy sanan lopus, ezim. **varzinkarjal**: *repo / rebo*; **livvinkarjal**: *reboi*; **lyydi**: *reboi / rebuoi > rebuo* (kč. Atlas: 41). Sama tapahtuu indikatiivan imperatiivan yksikön 3. persounan muodolois, ezim. **varzinkarjal**: *šano / sano*; **livvinkarjal**: *sanoi*; **lyydi**: *sanoi / sanuoi / sanui / sanuo* (Atlas: 143)
- astevaihtelun ilmivöt, ezim. kluziiloin vaihtelun heitto sanan kolmandes da sen jälgehizis tavulois da livvinkarjalas kumies azemas, kvalitatiivizen astevaihtelun heitto lyydis da puaroin *ss : s, šš : š, hh : h* kvantitatiivine astevaihtelu da heikon astien yleistymine kvantitatiivizes astevaihtelus *i*-loppuhizien diftongoin iel livvinkarjalas da lyydis, ezim. **varzinkarjal**: *akka : akat / akad, pelto / peldo : pellot / pellood, emäntä / emändä : emännät / emännäd, petkelet / petkeled : petel, kukko*; **livvinkarjal**: *akku : akat, kassa : kasat, peldo : pellood, emändy : emännät, petkelet : petkel, kukoi*; **lyydi**: *akk / akke / akad, kass / kasse : kasat, peldo / peld : peldot / peldod, emänd / emände : emändät / emändäd, petkelet / petkeled : petkel, kukoi / kukuoi > kukuo* (kč. Turunen 1946: 25; Virtaranta 1972: 14–18; Atlas: 58–68; Новак 2014: 67–129). Äijät lyydin taivutusmuodoloin eričykset perustutah tämän piämurdehen astevaihtelun eričyksih.

Tärgviminny *morfologizinnu* eroloinnu karjalan kielen piämurdehien välil on pietty nämii:

- paikallissijasistieman piirdehet, kudamat liitytäh varzinkarjalas adessiivan da allatiivan yhtyndäh (-lla / -llä, -la / -lä), livvinkarjalas da lyydis inessiivan da elatiivan yhtyndäh (-s), livvinkarjalas adessiivan, ablatiivan da allatiivan yhtyndäh (-l) da lyydis adessiivan da ablatiivan yhtyndäh (-l). Ezim. **varzinkarjal**: *mečäššä / mečässä* inessiivi sanas *meččä, mečäštä / mečästä* yksikön elatiivu, *veičellä* yksikön adessiivu-allatiivu sanas *veičči, veičeltä / veičeldä* yksikön ablatiivu; **livvinkarjal**, **lyydi**: *mečäššä / mečäs* yksikön inessiivu-elatiivu; **livvinkarjal**: *veičel* yksikön adessiivu-ablatiivu-allatiivu; **lyydi**: *veičel* yksikön adessiivu-ablatiivu *veičele* yksikön allatiivu (kč. Virtaranta 1972: 21–22; Atlas: 121, 123). Tämän ližakse livvinkarjalas da lyydis ollah kehitynnyöt postpozicionualizet sijat elatiivu (-späi, -spiäi) da ablatiivu (-lpäi, -lpiäi), kudamat avvutetah eroittamah kieliopillizien muodoloin piälekkäzyön (Leskinen 1998: 381; Зайков 2000: 23)
- myöhäroinnuzien postposicionualizien sijamuodoloin elatiivan (-späi, -spiäi), ablatiivan (-lpäi, -lpiäi) da terminatiivan (-ssah / -ssäh, -ssuai) dai approksimatiivan (-lluo / -llyö) käyttö livvinkarjalas da lyydis on susiedan vepsän kielen vaikutustu. Ezim. **livvinkarjal**: *kyläspäi, levolpäi, pihassah, mučoilluo*; **lyydi**: *ruadospäi, niitylpiäi, poigalloh* (kč. Ковалева, Родионова 2011: 79-90).
- persounupronominoin piirdehet, ezim. **varzinkarjal**: *miun, hiän / heän / heen*; **livvinkarjal**, **lyydi**: *minun, häin / häi / hän* (kč. Atlas: 125-131)
- imperfektan monikon 1. da 2. persounan piättehet *-ma / -mä, -ja / -jä* varzinkarjalas, sen sijah livvinkarjalas da lyydis käytetäh vaiku yksii persounu- da lugupiättehii;

0.2 Karjalan kielen murrehjago

13

- ezim. **varzinkarjal**: *šanoja / sanoja*; **livvinkarjal**: *sanoitto*; **lyydi**: *sanoitte / sanuutte / sanuitt*; (kč. Зайков 2000: 60–80; Atlas: 144–146)
- aktiivin II partisiipan tunnukset, kudamii käytetäh kieldo- da liittotempuksis (-*Cut*¹ / -*Cyt*, -*Cun* / -*Cyn*, -*n* varzinkarjalas -*Cuh* / -*Cyh* livvinkarjalas da -*Cu* / -*Cy* lyydissä), ezim. **varzinkarjal**: *en lukenun / en lugenun / en lugennun / en lugenut / en lugen*; **livvinkarjal**: *en lugenuh / en lugenut*; **lyydi**: *en lugenu* (Atlas: 161–162; Leskinen 1998: 381)
  - kondicionualan nellän tempusan käyttö livvinkarjalas da lyydis, sen sijah varzinkarjalan murdehis on vaiku kaksi tempusmuoduo (kč. Зайков 2000: 220–246; Atlas: 155)
  - imperatiivan yksikön da monikon 3. persounan toine toizes eruojat piättehet livvinkarjalas, sen sijah toizis kahtes piämurdehes nämä muvot yhtytäh, ezim. **livvinkarjal**: *kaččokkah*, *kačottaheze*; **varzinkarjal**: *kaččokkah* (kč. Зайков 2000: 208–220)
  - verbilöin refleksiivumuvot, ezim. **varzinkarjal**: *kumartavun / kumardavun / kumarduaten / kumarduačen*; **livvinkarjal**, **lyydi**: *kumardamos / kumardamos*; **lyydi**: *kumarzun / kumardun* (kč. Atlas: 164–172)
  - lyydis verbilöin allandumuvot, ezim. *pajataškan* (Turunen 1946: 25; Atlas: 173).

Kalevi Wiikan kvantitatiivine karjalan kielen murdehien tutkimus, kudamas čotaijah murdehii eroittajien da alamurdehii eroittajien piirdehien luguu ”Karjalan kielen murrekartaston” (1997) tiedoloin mugah, ozutti, ku ero varzinkarjalan da lyydin murdehien välil vaihteleh 50:s 80:h procentah, varzinkarjalan da livvinkarjalan välil 63:s 89:h procentah, da lyydin da livvinkarjalan välil 38:s 70:h procentah (Wiik 2004: 63–64, 67). Pidäy mustua, ku murrekartastoh on vallittu vaiku net foneetiekan da morfolougien ilmivöt da leksemat, kudamis on eroloi. Sendäh murrekartaston tiedoloin kerändäh käytettylöin kerändytetrattiloin kogo materjualan tutkimine vois andua erilazii, pienembii procentuluguloi.

Piirreherot karjalan piämurdehien välil da sydämes riputah susiedukielis da susiedupiämurdehis. Ebäilemättäh suomen kieli vaikutti jälgiaijalgi varzinkarjalan vienankarjalas da suvinkarjalan päivänlaskumurdehien kielioppih da sanastoh. Varzinkarjalan Poodenen da Mändysellän murdehien välizet erot sellitytäh niilöin paikas karjalan piämurdehien raja-alovehel. Niilöis on piirdehii livvinkarjalas da lyydis. Lyydin murdehien da morfolougien verdailu ozuttau, ku livvinkarjal on vaikutannuh suvilyydih, varzinkarjal pohjaslyydih da vepsän kieli Kudärven murdeheh.

0.3 Karjalan kielen tutkimus

Kielimaterjualan kerändän karjalazien eländyalovehil enzimäi allettih 1800-luvun algupuolel suomelazet rahvahanperindöntutkijat Anders Johan Sjögren, David Emmanuel Daniel (Taneli) Europaeus, Axel August Borenius, Elias Lönnrot da Matthias Alexander Castrén. Karjalan kielen tutkimuksen alghpanijannu on tavannu pidiä Arvid Genetzua² (1848–1915). Häi julgai nelli kieliopillistu kuvavustu, kudamien syväindönny oldih karjalan targevimien piämurdehien iännehoppi, taivutus- da sananluajindusistieman anualizu: ”Wepsän pohjoiset etujoukot” (1872), ”Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä” (1880) da ”Tutkimus Aunuksen kielestä” (1884) da kuvavuksen ”Kertomus Suojärven pitäjäästä da matkustuksistani siellä v. 1867” (1870). Kuvuamal tutkimuksis suuren vuitin varzinkarjalan, livvinkarjalan da lyydin murdehis

¹ C tarkoittau midätahto konsonantua, kudaman valličendu riippuu verbin taivutustiipas.

²Biogruafii kč. KKS I: VIII–XV.

Genetz toziazies miärittelii karjalan kielen jagavundan kolmeh piämurdeheh. Yhtelläh lyydii häi pidi vepsän kielen pohjazennu murdehennu.

Suomelazet tutkijat jatkettih 1900-luvul murdehien keräändiä karjalan kielen tutkimustu nuogrammatiekan aigukavvel. Vuvvennu 1905 piäzi ilmah Heikki Ojansuun ”Karjalan äänneoppi” (Ojansuu 1905), kudamas tutkijii verdailou karjalan piämurdehien piirdehii. Tämän ruavon pohjal piäzi ilmah 1918 karjalan kielen histourielline iännehoppi ”Karjala-aunuksen äännehistoria” (Ojansuu 1918).

Samoih aigoih perustehien tutkimuksenke luajittih kuvavuksii erähien murdehien da alamurdehien iännehsistiemas: Jooseppi Mustakallion ”Vuokkiniemen Akonlahden kylän ynnä sitä ympäröivien kylien kielimurteesta” (Mustakallio 1883), Juho Kujolan ”Äänneopillinen tutkimus Salmin murteesta” (Kujola 1910), Tahvo Liljebladan ”Tunkuan murteen konsonantismi” (Liljeblad 1931), Ruben Erik Nirvin ”Suistamon keskusmurteen vokalismi” (Nirvi 1932), Eino Leskizen ”Tulemajärven murteen vokalismi” (Leskinen 1933)). Donner da Kujola luajittih lyydin murdehien sanakirju ”Lyydiläismurteiden sanakirja” (Donner & Kujola 1944).

Toizen maailmanvoinan jälgeh suomelazet kielentutkijat jatkettih karjalan kielen tutkimustu. Aimo Turunen šeikuiččou lyydin murdehien vokaliloin da konsonantoin roindua kaksiozahizes tutkimukses ”Lyydiläismurteiden äännehistoria I, II” (Turunen 1946, 1950). Pertti Virtaranta¹ (1918–1997) iänitti Haldärven kylän lyydiläzen informantan Stefan Huotarizen paginua da sen vuoh kuvai lyydin Haljärven alamurdehen morfolougizen sistieman tevokses ”Haldärven lyydiläismurteiden muoto-oppia” (Virtaranta 1986).

Vuvvennu 1971 ”Virittäjä” -žurnualas jullattih levei Terho Itkozen kirjutus ”Aunuksen äänneopin erikoispiirteet da aunukselaismurteiden synty”, kudai sellittäy livvinkarjalan piämurdehen roindua (Itkonen 1971). Huomavuo karjalan piämurdehien roindan problemah kiinitetäh Heikki Leskizen kirjutukses ”Vepsän, karjalan ja inkeröisen asemasta kolmen äännepiirteen valossa” (Leskinen 1990) da ”Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta” (1998). Virtarannan vuvvennu 1973 ilmahpiässyh kirjutus ”Über den olonetzischen Konduši-Dialekt” (Virtaranta 1973) on ainavo Konnun murdehen iännehsistieman kuvavus. Vuvvennu 2000 valmistui Miikul Pahomovan tutkimus karjalan kielen Kudärven murdehen histouriellizes iännehopis ”Muinaisvepsän tytärkielten historiallista äänneoppia: Kuujärven lyydiläismurteen klusiilit astevaihtelusuhteineen” (Pahomov 2000) da vuvvennu 2017 hänen dissertacii ”Lyydiläiskysymys: Kansa vai heimo, kieli vai murre?” (Pahomov 2017).

Paiči karjalan kielen tiijollistu tutkimustu da murdehien kuvuandua Suomes on 1900-luvun allus algajen aktiivizesti toimitettu da jullattu karjalan kielen näyttehii: Ojansuun ”Karjalan kielen opas” (Ojansuu 1907), Kujolan ”Karjalan kielen opas” (Kujola 1922), Eino Leskizen kolmeozahine ”Karjalan kielen näytteitä” (Leskinen 1932–1936), Heikki Ojansuun, Jalo Kaliman, Lauri Kettusen da Juho Kujolan ”Lyydiläisiä kielennäytteitä” (Ojansuu & al. 1934), Virtarannan ”Lyydiläisiä tekstejä” (1963, 1964, 1976, 1984, 1994), Virtarannan ”Vienan kansa muistelee” (Virtaranta 1958), ”Kultarengas korvaan” (1971), ”Vienan kyliä kiertämässä” (Virtaranta 1978), ”Kauas läksit karjalainen” (Virtaranta 1986), ”Karjalan kieltä ja kansan kulttuuria” (Virtaranta 1990) da muudu. Vuvves 1894 algajen kerätyn äijällizen murrehmaterjualan pohjal vuvvennu 1933 algavui ruado ”Karjalan kielen sanakirjan” (KKS 1968-2006) luadimizekse. Enzimäine oza piäzi ilmah vuvvennu 1968 Virtarannan toimitetunnu, jälgimäine kuvves oza piäzi ilmah vuvvennu 2006 Raija Kopozen toimitetunnu. Ylen popul'arnoi on sanakirjan verkoversii <http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala.cgi>

¹Persounuhistories kč. Kotuksen sivuu https://www.kotus.fi/aineistot/tietoa_aineistoista/henkiloarkistot/virtaranta_pertti.

0.3 Karjalan kielen tutkimus

15

Karjalan kieli on ollut douhuriopindoloin teemanna yliopistolois¹. Nygöi karjalan kielen tutkimuksen keskuksennu Suomes on Päivännouzu-Suomen yliopisto (Joensuun kampus). Sinne on kerätty suurin vuitti karjalan kielen murrematerjualois, a iänittehii on sežo kodimualazien kielien keskukses (Kotus, Helsinki) da Suomalazen Kirjalližuo Seuran arhiivois (SKS, Helsinki).

Kaikkii vahnimannu karjalan kielen sanakirjannu voi pidiä Irma Mullozen da Oleg Pančenkon lövvettyy arhimandriittu Feofanan Soloveckin manasteris nenga vuozinnu 1666-1668 luajittuu karjal-ven'alastu sanaluvvettelu, kudamas tutkijat lövvettih 80 karjalan kielen sanua (Муллонен, Панченко 2013).

1700-luvul germaanielaine Peter Simon Pallas julgai sanakirjan ”Linguarum totius orbis vocabularia comparativa”, kudamas on 285 sanan luvvettelo ”karjalan” da ”anuksen” ”kielillä” (Pallas 1787-1789). Ven'an carstvos Karjalan kielen sanaston keriiändy allettih 1900-luvun allus. Vuvvennu 1908 piäzi ilmah Mihail Dmitrijevič Georgievskoin ven'a-karjal sanakirju Pyhärven murdehel (Георгиевский 1908) da vuvvennu 1913 piäzi Viktor Korolevan ven'a-karjal sanakirju livvinkarjalan Videlen da Riipuškan murdehien pohjal (Королев 1913).

Nevvostoliitos karjalan kielen da karjalan murdehien tutkimuksen pani alguh Dmitrii Vladimirovič Bubrih (1890–1949)². Vuvvennu 1928 jullattih enzimäzet hänen luajitut murdehienkeriändyohjehet (Бубрих 1928). Enzimäine murdehenkeriändymatku Karjalah murdehien tutkindah niškoi todevui vuvvennu 1930. Silloi Bubrih sai ajatuksen tävvellizes alovehen murdehien tutkimukses da karjalan kielen murrekartaston luadimizes (Керт, Рягов 1997: 1–2). ”Karjalan kielen murrekartaston” enzimäzet sada kartua luajittih jo vuvvennu 1937 150 eländykeskukses, keriiändyohjelman tetratin (Бубрих 1937) mugah kerätyn materjualan pohjal. Vuvven 1938 allus ruado azetui da jatkui vastevai toizen maailmanvoinan loppiettuu päivitetyh ohjelmutetratinke (Бубрих & al. 1946). Murdehii kerättih i Kalininan (nygözen Tverin) alovehen eländykeskukses (Керт, Рягов 1997: 2–3). Bubrihan kuoleman jälgeh ruado murrekartaston valmistamiseksi jatkoi Aleksandr Antonovič Beljakov³ (1901–1995) yhtes Nikolai Aleksandrovič Anisimovan⁴ (1891–1960) da Grigori Nikolaevič Makarovanke. Ruado valmistui vuvvennu 1956, a kartasto jullattih vastevai vuvvennu 1997 (Бубрих, Беляков, Пунжина 1997, libo Atlas). Lopullizeh variantah otettih vie Aleksandra Vasiljevna Punžinan luajitut tverinkarjalan murdehien kartat. ”Karjalan kielen murrekartasto” on poikkeuksellizen arvokas lähteh tutkijoile. Sie on 209 kartua, kudamat on täytetty 186 eländykohtas Karjalan tazavallas da Tverin alovehel.

---

¹Ezimerkikse M. Ojanen ”Adjektiivikategoria venäläis-lyydiläisissä kontakteissa: Lingvistinen interferenssitutkimus” (1985), M. Larjavaara *Itämerensuomen demonstratiivit: 1, Karjala, aunus, lyydi da vepsä* (1986), V. Koivisto *Itämerensuomen refleksiiviverbien semantiikkaa: Karjalan da suomen itämurteiden refleksiivitaivutus*. (Lisensiaatintutkielma 1989), A. Sarhimaa *Kokijarakenteet kontakteissa: Venäläis-itämerensuomalaisen kielikontaktien tutkimuksen teoriaa da käytäntöä* (Lisensiaatintutkielma, 1992), I. Suoniemi-Taipale *Itämerensuomalaisen kielten prolatiivi* (1994), V. Koivisto *Itämerensuomen refleksiivit* (1995), R. Pyöli *Venäläistyvä aunuksenkarjala: Kielenulkoiset da -sisäiset indikaattorit kielenvaihtolanteessa* (1996), A. Sarhimaa *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes: Focus on Karelian-Russian language alternation* (1999), N. Kunnas *Miten muuttuu runokyllien kieli: Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa* (2007). M. Kok Varjon kieliopillistuminen: *Itse-sanana paradigman rakenne da merkityksenkehitys itäisessä itämerensuomessa* (2016). M. Uusitupa *Rajakarjalaismurteiden avoimet persoonaviittaukset* (2017), M. Pahomov *Lyydiläiskysymys: Kansa vai heimo, kieli vai murre?* (2017).

² Biogruafii kč. Ученые: 353–354; <http://illhportal.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=1376>.

³ Biogruafii kč. Virtaranta 1992: 79; Ученые: 351; <http://illhportal.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=1331>.

⁴ Biogruafii kč. Ученые: 347–348; <http://illhportal.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=873>.

Yhteltiedy murrehkartaston luajindan aigah kerättih karjalan kielen murdehien näyttehi (pagintallendehii), kuvattih yksittäzii murdehii da ruattih historiellistu, verdailijua tutkimustu foneettizis, morfolougizis da leksikualizis ilmivölöis.

Anisimov luadi yksityskohtazen statistiekallizen kuvavuksen livvinkarjalan Kotkatjärven alamurdehen foneettizes da morfolougizes sistiemas: ”Фонетика села Коткозера”, julguamatoi Kotkatjärven kylän iännehoppi (Anisimov 1948), ”Грамматика карельского языка (коткозерский говор)” julguamatoi Karjalan kielen kielioppi Kotkatjärven alamurdehes (Anisimov 1948). Aleksandr Pavlovič Barancevan¹ (1931–2012) tevokset ”Фонологические средства людиковской речи” (Lyydin fonolougiset keinot) (Баранцев 1975) da julguamatoi ”Людиковский диалект карельского языка: Фонетика и морфология святозерского ареала” (Karjalan kielen lyydin murreh: Pyhäjärven alovehen foneetiekku da morfolougii) (Баранцев 1985) kuvatah lyydin Pyhäjärven alamurrehtu. Vladimir Dmitrievič R'agojev² (1935–2019) on tarkah kuvannuh livvinkarjalan Siämärven murdehen julguamattomas kázikirjutukses ”Очерки по ливвиковскому диалекту карельского языка: Фонетика и морфология” (Рягоев 1987).

Tutkimattah ei olla jiädy karjalan kielen suarekehrudehetgi. Niilöis on kirjutettu ezim. Beljakov: *Фонетика карельского диалекта с. Толмачи Калининской области* (Kalininan alovehen Tolmačun kylän karjalan kielen iännehoppi) (Беляков 1947) da *Морфологическая система собственно-карельского диалекта (калининское наречие)* (Varzinkarjalan murdehen morfolougine sistiemu (Kalininan piämurreh)) (Беляков 1954) da julguamatoi kázikirjutus *Грамматика карельского языка: Калининское наречие собственно-карельского языка* (Karjalan kielen kielioppi: varzinkarjalan kielen Kalininan piämurreh) (Беляков 1948). Kázikirjoitetus Konstantin Vasil'evič Manžinan (1903–1978) *Очерке весьегонского говора собственно-карельского диалекта карельского языка* (Tutkimus varzinkarjalan kielen Vesjegonskan alamurdehes) (Манжин 1964) on kuvattu Vesjegonskan murdehen foneettinen da morfolougine sistiemu. Pauline (Paula) Palmeoksen³ (1911–1990) tutkimukses *Karjala Valdai murrak* (Palmeos 1962) ezitelläh Valdain suarekemurdehen kieliopillinen sistiemu. R'agojevan tutkimukses *Тихвинский говор карельского языка* (Karjalan kielen Tihvinän alamurreh) (Рягоев 1977) on Tihvinän karjalazien kielen sinhronnoi kuvavus.

Jälгимäzien vuozikymmenien aigua ven'alazes fennougristiekas on pandu edusijale yksittäzien ilmivölöin da kieliopillizien kategourieloin tutkimus murdehis. Vuvvennu 1987 piäzi ilmah P'otr (Pekka) Mefodjevič Zaikovan⁴ (1946–) *Диалекты карельского языка* (Karjalan kielen murdehet) (Зайков 1987), kudamas kuvatah tärgevimät karjalan piämurteiden piirdehet. Vuvvennu 2000 Zaikov julgai tutkimuksen *Глагол в карельском языке* (Verbi karjalan kieles) (Зайков 2000), kudamas analiziiruijah synhronizesti da diahronizesti persounan, luvun, tempuksen da moduksen kieliopillizii kategourieloi karjalan kolmes piämurdehes.

Karjalan murdehien foneetiekan da morfolougien ilmivölöi kázitelläh *Традиционное и новое в лексике и грамматике карельского языка* (Perindöllisty da uuttu karjalan kielen sanastos da kieliopis) (Ковалева, Родионова 2011), *Семантика карельской грамматики* (Karjalan kieliopin semantiekkua) (Родионова 2015) da *Становление альтернативной системы согласных карельской диалектной речи* (Konsonantoin astevaihtelun kehitys karjalan murrehpaginas) (Новак 2014), *Тверские диалекты карельского языка: Фонетика. Фонология* (Karjalan kielen tverinkarjalan murdehet: Foneetiekku. Fonolougii) (Новак 2016).

¹ Biogruafii kč. Virtaranta 1992: 70–72; Ученые: 350.

² Biogruafii kč. Virtaranta 1992: 67–69; Ученые: 391.

³ Biogruafii kč. https://et.wikipedia.org/wiki/Paula_Palmeos.

⁴ Biogruafii kč. Ученые: 360–361.

0.3 Karjalan kielen tutkimus

17

Vuoves 1941 algajen on karjalan kielen murrehaineiston pohjal kirjutettu Nevostoliitos/Ven'al suuri miäry kandiduatan da douhturin tutkimuksii¹, kudamien piätulokset lövvytäh äijis tutkijoin kirjutuksis (kč. liittehen tutkimusbibliograafiedu).

Yksittäzien alamurdehien kuvuamizekse da piämurteiden da murdehien kieliopillizien ilmivölöin tutkindan ližakse on luajittu vägitukku karjalan kielen näytehkokomuksii, ezim. *Образцы людиковской речи* (Lyydin kielinäyttehii) (Баранцев 1978), *Образцы карельской речи* (Karjalan kielen näyttehii) (Макаров 1963, Макаров et al. 1969, Рягоев 1980, Рягоев & Jeskanen 1994), *Слушаю карельский говор* (Kuundelen karjalan alamurrehtu') (Пунжина 2001) i toizet.

On jullattu karjalan kielen murrehsanakirjoi: *Словарь карельского языка (ливвиковский диалект)* (Karjalan kielen sanakirju (livvinkarjal)) (Макаров 1990), *Словарь карельского языка (Тверские говоры)* (Karjalan kielen sanakirju (tverinkarjalan alamurdehet)) (Пунжина 1994), *Словарь собственно-карельских говоров Карелии* (Karjalan varzinkarjalan alamurdehien sanakirju) (Федотова 2009).

Nygöi kiieldy tutkitah Ven'an tiedoakadeemien Karjalan tiedokeskuksen kielen, kirjalližuoan da histourien tutkijat (Petroskoi) da Petroskoin valdivon yliopiston kielentutkijat. Karjalan tiedokeskuksen arhiivas on arvokkahien kirjutuksien da tutkimuksien kázikirjutuksii, kudamis erähii nikonzu ei ole jullattu, da monipuolistu kielimaterjualua karjalan murdehis da tutkimusmatkoin materjualoi. Karjalan tiedokeskuksen kielen, kirjalližuoan da histourien instituutan iäniteharhiivas säilytetäh karjalan murdehen kielimaterjualoi, kudamii instituutan tutkijat ollah kerätty 1930-luvul algajen.

0.4 Karjalan kielen normitetut variantat

On äijy karjalakse kirjutettuu rahvahanrunohuttu. Enzimäzenny kirjallizennu karjalan kielen monumentannu² on perindöllizesti pietty vuvvennu 1957 Novgorodas lövvettyy välile 1100-1200 aijotettuu tuohikirjastu, kudamale on kirjutettu lugu tulenišku (kč. Елисеев 1959: 66). 1800-luvun algupuolel painettih tekstoi karjalakse (kč. Ковалева & Родионова 2011: 9–10; Sarhimaa 2017: 35–37).

Karjalan kielen normatiivizen kieliopin enzimäzenny variantannu voi pidiä karjalankielisty kirjalližuttu, kudamua kirjutettih vuvvennu 1930 Tverin kanzallizen piirin rahvahale. Bubrihan ehoituksen mugah kirjukielen pohjakse otettih Tolmačun murreh, kudamua kirjutettih latinalazel kirjaimikol. Karjalan kielel luajittih aberi da opastudukniigua. Yhtelläh kirjukielen kielioppi ei kerrinnyh piästä ilmah, a sen siännöt voi nähtä alguškolan opastudukniigois. Nygöigi Tverin karjalas jatketah kirjukielen kehittämisty Tolmačun murdehen pohjal.

¹А.С. Рохлин: *Формы возвратных глаголов в карельском языке* (1941), А.А. Беляков: *Современный карельский диалект с. Толмачи* (1947), В.Е. Злобина: *Фонетика олонцекого говора карельского языка* (1948), А.П. Баранцев: *Фонологические средства людиковской речи* (1971), А.В. Пунжина: *Именные категории в калининских говорах карельского языка* (1977), Л.Ф. Маркианова: *Суффиксальное глагольное словообразование в карельском языке* (1979), В.Д. Рягоев: *Тихвинский говор карельского языка* (1979), Я. Бйспуу *Система глагольного словоизменения в южно-карельских периферийных говорах* (1985), Т. Кукк *Словообразование наречий в карельском языке* (1987), Е.Л. Адель *Система глагольного словоизменения паданского говора карельского языка* (1995), J. Öispuu: *Karjala keeleaarte sõnapiitmissüsteem* (1996) (докторская), П.М. Зайков *Глагольное словоизменение в карельском языке* (1997) (докторская), Н.М. Гилоева *Вопросительные, неопределенные и обобщительно-определятельные местоимения в диалектах карельского языка* (2003), Е.В. Богданова *Возвратное спряжение в диалектах карельского языка* (2003), М.В. Наумова *Глагольное управление в ливвиковском наречии карельского языка* (2006), А.П. Родионова *Пути развития послеложной системы карельского языка* (2007), И.П. Новак *Формирование и функционирование чередования ступеней согласных в карельском языке* (2011).

² Tekstu on baltiekkumerensuomie, ga on kiistanalastu, ongo kieli (muinas)karjalua (kč. Laakso 1999; Sarhimaa 2017: 33–34).

Elokuul 1937 Petroskois pietyn Karjalan kielitijollizes konferensies piätettih luadie karjalan kirjukieli, ga ”ei nimin yhten karjalan piämurdehen a leviesti karjalan rahvahan kielen pohjal” (Бубрих 1937: 4). Vuvvennu 1937 piäzi ilmah Bubrihan¹ kirillizil kirjaimil kirjutettu kielioppi (Бубрих 1937), kudamas sen luadii oppi vallita da nivuo yhteh ”yhtenäzeks sistiemakse” kaikile karjalazile parahiten pättävät kielen ilmivöt, hos mih murdeheh net kuulutahgi. Bubrih sežo mainiččou, ku ”nenga luajittu kirjukieli eruou vaiku vähäl sit kirjukieles, kudai jo oli olemas vuvves 1931 lähtijen Kalininan alovehel” (Бубрих 1937: 4).

Pakkaskuul 1938 Bubrihan kieliopin pohjal luajittih pluanu ”Uvvel kirjaimikol kirjutettavan yhtehizen² karjalan kirjukielen oigiehkirjutuksen perussiännöt”. Niilöi kačottih Kielen da Nevvostoliiton kanzoin kirjutetun kielen instituutan Leningruadan ozastos tavoittehennu luadie yhtenäine ortogruafii. Konzu ruado eistyi, luajittih erähii muutoksii Perussiändölöih. Net lähendettih kirjukiieldy Tverin normah. Ven'an Karjalas algavui aktiivine ruado karjalan kirjukielen juurruttamizekse, a sidä ei kebjiesti ruvettu omaksumah. Sendäh sygyzyl 1938 Karjalan autonomizes socialistizes nevvostotazavallas allettih luadie vie uuttu karjalan kirjukielen variantua. Sen siändölöin da normoin luadimine annettih Anisimovan ruavokse. Kirjukielen uuzi variantu pidi ”puhtastua kaikis tverinkarjalan da suomen vaikutukses, arhaismois da keksittylöis sanois”. Anisimovan karjalankieline školakielioppi *Карельскоин киелен грамматика* (Анисимов 1939) jullattih vuvvennu 1939, a terväh sen jälgeh Karjalan autonomine socialistine nevvostotazavaldu muuttui Karjalas-suomelazekse socialistizekse nevvostotazavallakse da karjalan kielen käyttö loppiettih (Anttikoski 1998: lugu 10).

Samah aigah Suomesgi ruvettih kehittämäh yhtehisen karjalan kielen variantan siändölöi da normiloi. Edvard Vilhelm Ahtia³ (1867–1953) luadi livvinkarjalazien Riipuškalan da Siämärven da varzinkarjalazen Suojärven murdehen pohjal kolmeozahizen karjalan kielen kieliopin, kudaman enzimäine oza *Karjalan kielioppi: Äänne- da sanaoppi* piäzi ilmah vuvvennu 1938, a kaksi jälgimästy ozua *Johto-oppi* da *Lauseoppi* pyzyttih kázikirjutuksinnu 2014 vuodessah (Ahtia 1938, 2014).

Uvvesah ruvettih kehittämäh karjalan kirjukiieldy vastevai puoli vuozisadua myöhembä. Oraskuul 1989 Petroskois piettih Ven'an tiedoakademien Karjalan tiedokeskuksen kielen, kirjalližuon da historien instituutan aloittehes konferensii *Karjalazet: kanzu, kieli, kul'tuuru, talohus, kehityksen probliemoi da kehityksen dorogoi kanzoinvälizien suhtehien kehittämizes Nevvostoliitos*. Konferensien aigua paistih karjalan kirjukielen elvyttämizes da mahtolois opastua karjalan kiieldy Karjalan tazavallan školis. Piätettih luadie karjalan kirjukieli latinalazen kirjaimikonke varzinkarjalan (vienankarjalan) da livvinkarjalan piämurdehien pohjal.

Uuzien kirjukielien luadimine da karjalan kielen opastuksen alghuhtanemine Karjalan tasavallan školis vuadi kielioppiloin luajindua. Jo 1990-luvun allus piästih ilmah karjalan kielen opastundumaterjualat Zaikovan *Karjalan kielen kielioppie I, II* (Zaikov 1992, 1993) da Markianovan⁴ (1941–) *Livvin murdehen foneetiekku* (Markianova 1992), *Livvin murdehen morfolougii. Nominat da abusanat* (1993) da *Livvin murdehen morfolougii. Verbit. Adverbit* (1995). Net oldih pohjannu myöhembä jullattuloile kielioppiloile, Zaikovan *Грамматика карельского языка (Фонетика и морфология)* (Зайков 1999), *Karjalan kielioppi 5–9* (Zaikov 2002), *Vienankarjalan kielioppi* (Zaikov 2013) da Markianovan *Karjalan kielioppi: 5-9* (Markianova 2002). Vuvvennu 2011 Suomes piäzi ilmah *Livvinkarjalan kielioppi*. Sen on Markianovan kieliopin pohjal luadinnuh da suomekse kirjutannuh Raija Pyöli (Pyöli

¹ Biogruafii, kč. Ученые: 353–354; <http://illhportal.krc.karelia.ru/section.php?plang=r&id=1376>.

² Esa Anttikoski otti käyttöhen nimityksen *yhtenäine* karjalan kirjukieli (1998: Luku 8).

³ Biogruafii kč. KKS I: XXIV–XXXVIII.

⁴ Biogruafii kč. Virtaranta 1992: 74–75; Ученые: 378–379.

0.4 Karjalan kielen normitetut variantat

19

2011). Kielioppiloih kirjutetut siännöt luajittih kehittyjien karjalan kirjukielen uuzien variantoin perusnormat. Niilöin mugah on nelländesvuozisuan aijan luajittu aberiloi, sanakirjoi, luvendukirjoi da opastusmaterjualoi. Ruado vienan- da livvinkarjalan kirjukielen normittamizekse jatkuu.

Nygöi menöy ruado luadie kirjukieli lyydin murdehien pohjal. Suomes luajitah kielioppii varzinkarjalan suvinkarjalan murdehen pohjal. Tverin karjalazile kehitetäh kirjukiely Tolmačun murdehen pohjal. Nämil murdehil ei ole vie normatiivistu kielioppii, sendäh niidy ei voidu ottua kielioppiloin verdailuh täs tutkimukses.

0.5 Verdailii karjalan kielioppi -projektu

Vuvvennu 2015 allettu Kone-fondan rahoitettu *Verdailii karjalan kielioppi* projektan piätavoiteh oli tuottua tieduo tutkijoin, karjalakse pagizijoin da karjalan kieles kiinnostunnuzien käyttöh. Projektan tutkimuskohtehennu on karjalan kielen foneetiekalline da morfolougine monimuodožus. Tutkimuksen piirih kuulutah kai karjalan kielimuvvot, lugh ottajen Ven'al karjalan kieleh lugiettu lyydi. Projektu on kahtualleh suundavunnuh - sil on kaksi rinnakkastu toine tostu tugijua toimindulinjua: kielitijolline tutkimus da kanzalazien aktivoindu tundemah da käyttämäh karjalan kiely.

Projektas on sistemuaattizesti verrattu karjalan kielimuodoloin foneettizii da morfolougizii piirdehii. Verdailemal on sellitetty kielellisen vaihtelun leveytyty. Vaihteluu on kačottu alovehellizennu jatkumonnu, sendäh tutkimuksen taulukkolois tiiot ezitetäh rinnakkai kielimuvvos toizeh da deskriptiivisis kielenkuvavuksis normatiivizih. Nenga tulou nägyvih se, ku normatiivizet kieliopit kogonah ei käytetä kaikkie kielellisty vaihteluu, kudamua kielen murdehis löydyy. Piäpaino on olluh vaihtelun kuvuandas, ei sen syylöin ečindäs.

Karjalan kielimuvvot ollah menetetty alovehelline yhtenäžys, mi on nostatannuh alovehellizii eroloi da uuzii kielimuodoloi. Karjalan kielimuodoloin eroloi on tässah tutkittu aiga vähä: Zaikovan monogruafies *Глагол в карельском языке* (Зайков 2000) esitelläh kai kolme piämurrehtu. Mugai tevokses *Диалектология карельского языка* (Зайков 1987) Zaikov verdailou karjalan murdehien foneetiekkua da morfolougiedu. Perustieduo karjalan kielimuodoloin eroloi on monis karjalan kielen ylesezityksis da enciklopedielois (ezim. Макаров 1966, Керр 1983, Рягоев 1993, 2001, 2003) da tiijollizis kirjutuksis (ezim. Беляков 1958, Virtaranta 1972).

Tutkimusmaterjualannu oli 13 deskriptiivisty kielenkuvavustu da 8 normatiivistu kielioppii. Net katetah kai karjalan kielimuvvot. Varzinkarjalas on 10 kuvavustu, kudamis vienankarjalua käzittelöy kolme (Зайков 1999, Zaikov 2002, ZaikV) da suvinkarjalua seiččie. Nämien joukos kolme (Ahtia 1938, Genetz 1870, Genetz 1880) sellitetäh Suomen da Ven'an karjalas paistuloi kielimuodoloi, tverinkarjalua kaksi (Беляков 1948, Манжин 1964) da suarekehmurdehii kaksi (Palmeos 1962, Рягоев 1977). Livvinkarjalan kuvavuksii on kuuzi (Анисимов 1948F, Анисимов 1948G, Genetz 1885, Markianova 2002, Руöли 2011, Рягоев 1987) da lyydin kolme (Баранцев 1985, Genetz 1872, Virtaranta 1986). Kaksi kielioppii normitetah 1930-luvul kehitettylöi yhtehizen karjalan kielen variantoi (Анисимов Н. А. 1939, Бубрих 1937).

Kai mainitut kuvavukset ollah perindöllizii muodoh perustujii kielenkuvavuksii. Nenga verdailun kohtehennu oldih iännehsistiemu da muodo-oppi. Kielimuodoloin da kielenkuvavuksien verdailun lähtökohtannu oldih iännehpriirdehet da kieliopillizet kategouriet.

Tutkittavu materjualu on vaigiesti verdailtavu. Yksi syy vaigevuoh on eriaigazus. Kuvavukset on luajittu senaigazien tutkimustradicieloin mugah käyttäjien senaigastu terminolougiedu da kirjutettu eri kielil – ven'akse, suomekse, karjalakse, virokse. Kielenkuvavuksii on 150 vuvven aijal, kudai jagavuu kolmeh aigukaudeh: 1800-luvun loppu,

1930-lugu da 2000-lugu. Vahnin materjalu on deskriptiivisty kielenkuvuandua. 1930-luvul luajittih enzimäzet normatiivizet školakieliopit, deskriptiivizii kuvavuksiigi luajittih 1900-luvul. 2000-luvul on luajittu opastuskirjoikse luajittuloi normatiivizii kielioppiloi. Miellykiinittäi šeikku on, ku vahnembas materjualas kieliopin luadijannu puaksuh on kielentutkii, kudamale tutkittavu kieli on vieras (ezim. Genetz, Bubrih, Ahtia, Virtaranta, Palmeos), a uvvembas materjualas kieliopin luadiju kuvuau muamankieldy (Barancev, Beljakov, R'agojev, Zaikov, Markianova, Pyöli).

Toine vaigevus on kuvavuksen funkcies. Deskriptiivizil kuvavuksil da normatiivizil kielioppiloil (pedagogizesti suundavunnuzil, školakäyttöh tarkoitettuloil) on eri tarkoitus. Tiettäväne kielitijolline tiedogi kerävvy – kieliopin luadiju käyttäy hyväkse suadavil olijua tieduo da sendäh uvvembat kieliopit riputah vahnembis.

Tutkimusmaterjualan rungu perustuu nämih eri aijoinnu erilazis yhteskunnallizis da kielipoliittizis tilandehis luajittuloih kuvavuksih. Tädä tieduo on tävvendetty enne julguamattomil kielenkuvavuksil da tutkimuskirjalližuon tiedoloil.

Projektan kielitijollizen ruavon tuloksennu on roinnuh kirju *Karjalan kieli kielioppilois*. Se on tijolline monogruafii ga yhtelaigua kázikirjugi. Se on luajittu kieliopin tabah, a tiedo on kerätty 76 taulukkoh, kudamas kielimuvvot ollah rinnakkai. Sendäh kirjua voi lugiegi valliten teeman mugah. Yhtehvedotaulukos 77 lugii voi kaččuo, mittumii kieliopin kategorieloi on aiganah kusgi kuvattu da sengi, midä on vie tutkimattah.

Projektan tutkimustijon validoindah niškoi tuloksii verrattih Atlasan (murrehkartaston) tuloksih. Kalevi Wiik (Wiik 2004) käytti Atlasan tiedoloi karjalan kielen murdehien kvantitatiivizeh anualizoindah luadimal murdehien erotaulukon lugemal monelgo kartal mittahto kaksi paikkua annettih erilaine vastavus. Erotaulukkuo kaččelemal häi sit piätteli, kus mennäh murrehrajat. Täs tutkimukses luajittih yhtenjyttyine erotaulukko, a "kaččelun" sijah luokittelu perustui tiedokonehialgoritmah, "klusteroindualgoritmah", kudai objektiivizesti javoittelou murdehet gruppoikse, kudamis murdehet vähiten erotah toine toizes. Menettely voi toistua, yhtistiä gruppat, kudamat vähiten erotah toizis, kuni kai paikat kuulutah yhteh suureh "murdeheh". Nenga rodieu murdehien hierarhii, sugupuu, kudaman voi ezittiä kartal. Kirjalližuos algoritmu tundietah Sollinan algoritmahnu (Jájá 1992:223-225).

Murrehkartastos on 206 kartua kieliopillizis kyzymyksis, kudamih on kyzymykses rippujen 1-15 vastavusvaihtohtuo. Paikkoi Murrehkartastos on 186. Atlasas ei ole tiedoloi ennevoinallizen Suomen Raja-Karjalan murdehis. Nygöi nengomien tiedoloin keriamine on jo mahtotoi. Yhtelläh täh tutkimukseh niškoi kartaston tiedoloi tävvendettih kuvven rajakarjalazen pidäjän Salmin, Imbilahten, Suistamon, Suojärven, Korbisellän da Ilomantsin tiedoloil käyttäjän Eino Leskisen toimitetun "Karjalan kielen näytteitä II" kirjan kielinäyttehien tiedoloi. Žiäli ku tämä ainehisto on kaidaine eigo tijjot olla muga luotettavat da tävvellizet kui Atlasas. (206 murrehkartaston kartas 5 kartua jiiäy ilmai Salmin vastavustu, 21 ilmai Imbilahten, 10 ilmai Suistamon, 21 ilmai Suojärven, 41 ilmai Korbisellän da 50 ilmai Ilomantsin vastavustu.) Yhtelläh tijjot ollah suundua-andajat, sendäh net on otettu mugah anualizah. Nenga klusteroindah niškoi tiedokonehele tallendettih $(186+6) \times 206$ vastavustu, kudai (libo kudamat) kyzymyksen 3–15 vastavusvaihtohtos parahiten vastai tämän paikan murrehtu.

Ohjelmu eččiy jogahizele kartan paikale murrehsusiedan, kudaman vastavukset vähiten erotah tämän paikan vastavuksis. Konzu kai paikat liitetäh lähimbäh susiedah, paikat jagavutah gruppoikse, *klusteroikse*, kudamien paikat suorah libo čiepin kauti liitytäh toine toizeh. Jogahizes klusteris on ei vähembi kahtu paikkua. Ku klusteriloi ollou enämbi yhty, iterioijah (toistetah) menettelyy. Iteracielois kahten klusterin väline ero on pienin ero toizen klusterin paikaspäi toizen klusterin paikkah. Ku kartupaikkoi on p , tarvitat ei enämbi $\log_2 p$

0.5 Verdailii karjalan kielioppi -projektu

21

iteroindua kaikkien paikkoin liittämizekse yhtekse kai paikat yhtistäjäkse klusteriksi. Ku Murrekartastos paikkoi on 186(+6), tarvitan enemylle 8 iteroindua kylämurdehien yhtistämizeksie yhtekse klusterikse. Iteroindoin lugu rippuu sit, mittumat kartat (t.s. murrehpiirdehet) Atlasas vallittih verdailuh. Käytändös puaksumbah enämbi 4 iteroindua ei tarvita, otetah eročottah mitahto kartoin ozajoukko. Klusteroindu kuvuau murdehien yhtistymisty suurembikse ”murdehikse”. Ku klusteroindan tazoloi ollou 4, niilöi voidas tehnilizesti nimittä hos ”paikallismurdehikse” (lähtötaso 0), ”alamurdehikse” (taso 1), ”murdehikse” (taso 2), ”piämurdehikse” (taso 3), libo ”kieleksi” (taso 4). Jogahistu mistahto kategouriijoukos luajittuu klusterikartua voi kaččuo tazoloi 0, 1, 2, ...

Teories Murrekartaston 206 kartas voi vallita 2 potensah 206 ozajoukkuo! Luonnollizii valličendoii ollah ezimerkikse kai vokaliloi koskijat kartat, refleksiivutavutustu koskijat kartat da sanastuo koskijat kartat. Täh kirjah on otettu 18 klusterikartua anualizua sellittämäh. Enämbii kartoi voi kaččuo internetan adresis karjalankielioipit.krc.karelia.ru.

Karjalan kieli kieliooppilois on tarkoitettu abunevvokse niilöile, ket ečitäh tieduo karjalan eri kielimuodoloi ezimerkikse kielituottehien luajindah niškoi. Bibliograufienke se andau pohjan karjalan kieliopillizen rakendehen tutkimuksele. Sežo se andau perustieduo pedagogizien kieliooppiloin da referensukielioopingi luadimizeh.

Kielitijollizen tutkimuksen rinnal projektas on levitetty tieduo kielimuodoloi da vietty yhteh eri kielimuodoloi pagizijoi rahvahii keskinäzen arvostuksen da ellendyksen kazvattamizekse. Enimile karjal on vaiku paginkieli da pagiziikollektiivu on hajalleh kahtes muas da mollembis leviel geograufizel alovehel. Nenga karjalazien kätizys toizien karjalazien kielel on hämär da viäry, negatiivinegi, ku harval on olluh mahto käytändös dogadie, voibigo häi ellendiä tostu kielimuoduo pagizijua karjalastu.

Vuvvennu 2015 projektan hantuzis piettih kirjutuskilbu teemas *Minun oma kieli*. Kirjuttajien paginot iänitettih da net jullattih samannimizenny kirjannu. Kirjan prezentacii piettih Vieljärves Karjalan Kielen Kois. Vuvvennu 2016 samas paikas organizuittih *Murdehien päivy*, kudaman yhtevykses projektan tutkijat juattih tieduo karjalan kielen murdehis da ozanottajile piettih murdehien tunnustuskilbu. Vastavundah tuli kaikkien piämurdehien pagizijoi. Vuvven 2017 rahvahalline tapahtumu oli seminuaru Päivännouzu-Suomen yliopistol, yhtes Karjalan kielen da kul’tuuran opastunduainehenke organizuittu seminuaru *Edvard Ahtia da Dmitrii Bubrih: karjalan kielen kehittäjät*. Projektan ruaduo on moneh kertah ezitelty Karjalan tazavallan valdivollizes *televidenies* da *Oma Mua* -lehtes, mollembat Petroskois ilmahpiäziät.

Karjalan kielen kielimuodoloin ezittelemizekse karjalan kielen pagizijoile da karjalan kielel kiinnostunnuzile internetah on luajittu *karjalan murdehien iänikartu* (kč Liiteh 5). Kartal voi vallita paikan da kuulta sen paikan paginua da lugie paginan tekstannu. Iänittehet on suadu Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) iäniteharhiivas Suomes da Ven’an tiedoakademien Karjalan tiedokeskuksen Kielen, kirjallizuon da histourien instituutan iäniteharhiivas da uuzimat projektan omis iänityksis. Kartua voi kačella da kuunnella adresis karjalankielioipit.krc.karelia.ru.

Projektan todevutti ruadogruuppu, kudamah kuuluttih FT Lea Siilin (professoru emer., projektan johtai, Päivännouzu-Suomen yliopisto), FT Martti Penttonen (professoru emer., Päivännouzu-Suomen yliopisto), filologien kandiduattu¹ kielentutkii Irina Novak (Karjalan tiedokeskus, Petroskoi), FM Alekski Ruuskanen (2016–2018) da FM Sirkka Vepsä (2015). Vepsä ozallistui yhtes Novakanke tutkimusmaterjualan kerändäh da taulukoindah (verdailutaulukot, kudamis on enämbi 5 000 sivuu). Novak on vastannuh materjualan kätiztelys da verdailus da painamattoman materjualan kerändäs da kirjutannuh tutkimuksen

¹ Suomes liseniaatti.

ven'ankeelizen pohjutekstan. Novak on toimitannuh tämän kirjan ven'ankeelisen versien.¹ Ruuskanen on ozallistunnuh pohjutekstan luajintah infinitiivoin, partisiipoin, post- da prepozitoin, konjunktoin da interjektoin ozal. Siilin on kiändännyh suomekse pohjatekstan da toimitannuh tutkimuksen suomenkeelisen versien. Kogo ruadogruuppu on yhtes kohendannuh suomenkeelisty pohjutekstua. Penttozel on olluh piävastuollizus projektan rahvahallizes puoles, kielioppimaterjualan kerändäs da projektan tiedotehniellizes puoles. Häi on kehitännyh klusterikartat luadinuon tiedokonehohjelman. Yhtes Ruuskanen, Novak da Penttonen ollah luajittu internettah karjalan murdehien iänikartu da litteroittu sen iänittehet.

---

¹ Toimitusravuon Novak ruadoi Kielen, kirjallizuon da histourien insituutan hantuzis.